

Милан Брдар
Филозофски факултет
Нови Сад

UDK: 316.258
Оригиналан научни рад
Примљен: 11. 05. 2007.

ТЕОРИЈА ДРУШТВЕНОГ СИСТЕМА КАО „ТКАЊЕ“ СТРУКТУРНОГ ФУНКЦИОНАЛИЗМА – ПРИЛОГ ЗА НОВО ТУМАЧЕЊЕ ПАРСОНСА

Основни проблем рада садржан је у питању како ваљано разумети Парсонсову теорију друштвеног система као производ структурног функционализма? Питање се тиче методе изградње теорије и у том оквиру улоге основних Парсонсових варијабли образаца (*pattern variables*) како су развијени у радовима у оквиру Карнеги пројекта: *The Social System* (1951), *Values, Motives and Structure of Action* (1951), и *Working Papers in the Theory of Action* (1953).

Аутор у настојању да отвори нову перспективу тумачења, заступа тезу о одлучујућој улози појмовних низова као основи Парсонсове изградње теорије. То су низови: под рубриком теорије делања: четири варијабле образаца – универализам-партикуларизам, афективност-неутралност, поступци-квалитети, специфичност-дифузност; под рубриком теорије система – *AGIL* шема коју сачињавају: прилагођавање или адаптација, реализација циљева (*goal-attainment*), интеграција и латентност или одржање образаца (*latency or pattern maintenance*). Јединствену осу синтезе ова два низа обезбеђује категоријални низ: вредност-улога-норма-колектив. Синтеза се структурише око три генерална проблема сваког могућег система: структуре и унутрашње динамике, промене и хијерархије и контроле. Појмовна синтеза се демонстрира на три нивоа система личности, друштвеног система и система културе. Тим путем у излагању је укратко демонстрирано како је могуће, на изненађујуће систематичан начин, реконструисати укупну концептуалну шему Парсонсове теорије система. Притом је посебна пажња посвећена методолошком смислу и улози четири пара варијабли образаца. Имајући укупно излагање у виду, оригиналност изложене интерпретације Парсонса аргументована је:

1) демонстрацијом методолошке улоге варијабли образаца у изградњи укупног Парсонсовог теоријског дискурса

2) показивањем везе између варијабли и четири Веберова идеална типа делања, чиме се доказује дубоко веберовско карактер Парсонсове теорије.

Према свему изложеном, следило би да четири варијабле образаца чине само језгро Парсонсове теорије делања. Тај увид обезбеђује аргумент да је она дубоко веберовска и заснована на оригиналној реинтерпретацији типова делања и њиховој јединственој операционализацији на оси *Gesellschaft-Gemeinschaft*, или модерно-премодерно друштво.

Укупна изградња теорије у *The Social System* и радовима с Карнеги пројекта, *Working Papers*, и *Values, Motives and Concept of Action*, могу да се реконструирају као резултати „плетења“ путем пменутих појмовних низова: с једне стране, појмова варијабли образаца, а с друге, *AGIL* концепата, око осе категоријалног низа: вред-

ност-улога-норма-колектив. На основу тога аутор закључује да је Парсонсов теоријски рад у највишем степену систематичан, кохерентан и сводљив на једноставне основне чиниоце. У то, њиме смо добили оригиналну интерпретацију компоненти модерног, диференцираног друштва, а као треће, његов теоријски рад даје нам могућност обogaћења методе друштвене науке која до сада није била коришћена, због неутемељене поврине, неодрживе и идеологизоване критике.

Кључне речи: *Талкот Парсонс, функционализам, теорија система, теорија делања, варијабле образаца, модерно друштво, Gemeinschaft, Gesellschaft, супертеорија, социологија.*

У излагању које следи позабавићемо се питањем начина ваљаног читања и тумачења Парсонсове мисли у оквиру опуса концентрисаног око његове књиге *The Social System* (1951), како бисмо дошли до заснованог тумачења које би требало да нам обезбеди одговор да ли та мисао вреди (и данас) за друштвене науке? Тим путем требало би да ставимо тачку на досадашње, идеолошки пренапрегнуто и неодговорно, као и аматерско тумачење у чијем оквиру је Парсонс био само експонент конзервативне идеологије и јаловог социолошког идеализма на граници ларпулартизма.

Биографски преглед

Талкот Парсонс (родио се 1902. године у породици протестантског свештеника и професора енглеског језика, у Колорадо Спрингсу) спада у класике који су се у друштвеним наукама затекли стицајем животних околности. Рани животни пут сличан му је путу Роска Паунда, који је после студија ботанике временом постао највећи амерички правни мислилац. Парсонс је 1920. године уписао студије биологије и филозофије с намером да се у животу бави медицином. Међутим, у току студија почео је да се интересује за друштвене науке, нарочито за економију. Зато је читао тада доступну социолошку литературу, Самнера (Summner), Кулија (Cooley), нешто од Диркема и нарочито Торстена Веблена. Да је по дипломирању 1924. напустио идеју о медицини види се по томе што одлази у Енглеску на *London School of Economics*. Тамо слуша предавања код Харолда Ласког (Lasky), Тонија (Towney) и Хобхауса. Међутим, највише су га била привукла предавања Бронислава Малиновског.

Гледишта Малиновског и Ретклиф-Брауна пресудно ће утицати на Парсонса, да образује методу структурно-функционалне анализе. Иако је на LSE провео само годину дана, нема сумње да је под тим утицајем формирао опредељење које ће га одвести у друштвене науке. За коначну одлуку био је пресудан догађај који је убрзо уследио.

Непосредно пре повратка у САД прихватио је понуду да школску годину годину проведе у Немачкој, на Универзитету Хајделберг. Тамо је имао други сусрет, пресудан за будуће опредељење: с делом Макса Вебера, о коме до тада ништа није знао. Томе у прилог ишла је и тамошња интелектуална атмосфера, јер се у то време још увек осећао Веберов утицај који је у Хајделбергу

живео до 1918. године. Ту је Парсонс упознао *Протестантску етику и дух капитализма*, а потом и остале Веберове радове. Уз то, због Вебера и његовог неокантовског залеђа пратио је Јасперсова предавања о Канту. У Хајделберг се вратио 1929. неколико година касније да би бранио докторат из економије, ради чије одбране се вратио у Хајделберг 1929, да би га убрзо потом препоручили Харварду.

Као славом овенчан и један од најутицајнијих америчких социолога Парсонс је у мају 1979. поново дошао у Хајделберг на прославу приређену му у част 50. годишњице од његовог доктората. Неколико дана након свечаности, после предавања које је одржао у Минхену, 8. маја увече добио је инфаркт и умро. Каријеру је завршио у земљи у којој је у ствари и започео. Везаност за Немачку не огледа се само у утицају Вебера на његову мисао, него и у начину изражавања. Парсонс је писао енглески с немачком синтаксом, познатом по дугачкој реченици с глаголом на крају.

Настанак Друштвеног система

На Харварду је Парсонс почео да ради на Одсеку за економију као инструктор, где истовремено као студент слуша Јозефа Шумпетера. У то време провео је и Веберову *Протестантску етику* на енглески језик (1930) и учинио је доступном америчким ауторима.

Одсек за социологију на Харварду је основан тек 1931. године, где је за првог шефа постављен Питирим Сорокин. Парсонс одмах прелази на одсек али и даље остаје инструктор. Парсонс и Сорокин никад нису имали добре односе, штавише говорило се чак и о непријатељству међу њима. Пошто је Сорокин кочио његово унапређење, девет година је провео као инструктор док није постао доцент.

Пошто је Сорокин напустио Одсек 1942. место шефа је понуђено Парсонсу.¹ Он користи прилику да одсек реорганизује тако што укида његов назив и прави нови Одсек за друштвене односе. С колегама, антропологом Клајдом Клаконом (Kluckhohn) и психолозима Хенријем Мјурејем (Murey) и Гордоном Олпортом (Allport) формира интердисциплинарни одсек чији рад је требало да се заснива на јединству антропологије, психологије и социологије.² Уследио је период интензивног рада у коме су Парсонс и чланови његовог тима објавили прве теоријски значајне резултате. Одсек је у периоду 1946-1956. објавио 27 колективних публикација. У том периоду реализован је и пројект чији најзначајнији резултат је Парсонсова теорија друштвеног система.

Најзначајнији подухват на харвардском Одсеку за друштвене односе под Парсонсовом управом био је пројект започет у јесен 1949. године, уз матери-

¹ Coser (1977): 490.

² За детаљнији приказ оснивања Одсека, вид. шире у *D&L*.

јалну подршку Карнеги фондације. Парсонс је тиму сарадника прикључио и друштвене научнике с других универзитета (социолога Едварда Шилса из Чикага, психолога Едварда Толмена с Берклија). Циљ пројекта био је амбициозан – да изграде основе за нову теоријску синтезу којом би била обухваћена укупна област друштвених односа. Парсонс је у подухват ушао већ као познат аутор волуменозног дела *The System of Social Action* (1937), а у пројекту је видео прилику за теоријски рад у правцу опште теорије. У реализацију пројекта ушао је с већим делом завршеног текста будућег *Друштвеног система*, који ће касније темељно прерадити. Семинари су одржавани редовно, једном недељно, до јануара 1950. године. У то време на америчкој друштвено-научној сцени постојала је једино Чикашка социолошка школа, која је била у опадању, тако да се с правом могло говорити о раширеној спремности за прихватање нове теорије која би обједињавала међусобно раздвојене области рада.

Што се Парсонса тиче, било је то време његове друге фазе у којој достиже врхунац каријере. Прво је 1949. изабран за председника Америчког социолошког друштва, а две године касније објављује два значајна резултата рада на Карнеги пројекту. Први је колективни рад с Едвардом Шилсом *The Values, Motives and Systems of Action*, односно зборник радова *Toward General Theory of Action* (1951), а други је *The Social System* (1951). Уз то, неопходно је поменути рад са Шилсом и Бејлзом, који објављује две године касније *Working Papers on the Theory of Action* (1953). То је опус у којем су изложени најзначајнији резултати интердисциплинарне сарадње на Карнеги пројекту, а који су укључени у његову теорију делања и теорију друштвеног система посебно. Тај део Парсонсовог опуса предмет је нашег разматрања у овом раду.

Интердисциплинарни карактер Одсека за друштвене односе и Карнеги пројекта огледа се у структури Парсонсове теорије система коју чине: личност као систем (психологија понашања), друштвени систем (социологија), и систем културе (социјална антропологија). Ова три вида система значе да се сва три дела обједињавају под јединственим појмом система делања, а речена интердисциплинарна синтеза представља три огранка опште теорије коју чини Парсонсова теорија делања.

У анализи која следи позабавићемо се питањем како разумети специфичан и непосредно узето, доста тежак дискурс тог опуса који се прилично разликује од дискурса каснијих Парсонсових радова. Је ли у питању случај теоријског ларпулартизма и безнадежне нејасноће, или је реч ипак о озбиљном и значајном теоријском делу? Како му уопште приступити, да би покушај реконструктивног тумачења имао перспективу?

Тегобе рецепције: критика као политика

Објављивање најзначајнијих резултата Парсонсовог теоријског рада пада у врло неповољно време Макартијевог (McCarthy) „лова на вештице“ у САД (реч је о прогон комуниста и њихових симпатизера у свим установама, ши-

ром земље). То је индуковало појачан критички став интелектуалаца према поретку и власти, што се проширило и у област друштвене науке и теорије. Због тога је Парсонсова теорија система била примљена много лошије, у упадљивој несразмери с тадашњом потребом америчке друштвене науке за новом теоријом. Од свега садржаног у Парсонсовој теорији пажња је, у инквизиторској атмосфери репресивног режима, била везана за проблеме друштвеног консензуса, поретка и стабилности. То је лево оријентисаним ауторима, иначе танког теоријског нерва, било довољан разлог да Парсонса отпишу као заговорника политичког конзервативизма, поретка и друштвене контроле. Та оцена ће се у литератури, мање више, одржавати током следеће четири деценије. Притом је Парсонс типична жртва „конкуренције у духовној области“ (Манхајм), у којој се у форми научне рецепције и критике, одвија сурова реторичка борба за моћ и превласт на универзитетима.

Што се тиче Парсонсовог политичког ангажмана, ништа није било нетачније него проглашавати га за политичког конзервативца на основу површног читања његовог дела. Парсонс је педесетих година био реформистички настројен, а спадао је у малу групу храбрих интелектуалаца који је отворено бранио жртве Макартијевог прогона. То је чинио у име демократије, слободе и аутономије личности. Због тих нескривених антимакартистичких активности уочи одласка у Енглеску школске 1953-54. био је најозбиљнији кандидат за одузимање пасоша.³

Макартијевска ера као индуктор критичког импулса у друштвеним наукама, релативно брзо је смењена још снажнијим притиском у истом правцу. Реч је, с једне стране, о политичким збивањима у САД прве половине шездесетих година, у чему су најзначајнији био покрет за еманципацију Црнаца, и отпори Вијетнамском рату у другој половини деценије. Врхунац овог периода, у којем је критичност према поретку и власти било питање интелектуалне части, била је 1968. година, с омладинским хипи покретом и студентским побунама на универзитетима у Европи и САД. Тај тренд се због тада зачетог духа Нове Левице продужио у седамдесете године, што је хронично одређивало критику Парсоносове теорије до њеног отвореног одбацивања.

Парсонс је био нападан и одбациван као предводник структурно-функционалистичке школе у друштвеној науци на основу следећих основних приговора:

(1) поред опаске због спекулативног и неразумљивог језика, приговарали су му да се својом „великом теоријом“ окренуо од практичних питања и затворио у „кулу од слоноваче“; да та теорија, иначе, не може да буде од користи у емпиријским истраживањима, тим пре што се састоји од логичких конструкција и комбинација. Ово је критика Рајта Милса.⁴ Приговори не стоје, зато што су резултат површног читања и негативне фасцинације начином

³ Вид. Pitts (1980): 64.

⁴ Mils (1997): gl. II

излагања. Уз то, њима се посредно негира вредност аутономног теоријског истраживања.

(2) Парсонс сувише значаја придаје вредностима и нормама, и као жртва илузије друштвеног консензуса заснованог на вредностима не придаје довољно пажње „друштвеном сукобу и промени“. У овој критици истакли су се Дејвид Локвуд (David Lockwood) и Ралф Дарендорф (Dahrendorf). Овде је реч „довољно“ је увек била ствар лицитирања. Проблем је више био у томе што је Парсонс говорио о консензусу, на супрот марксистичком потенцирању сукоба. Приговор, уз то, зачуђује када се схвати социолошки. Па на чему друштво почива ако не на вредносном консензусу? Уколико почива на сукобу, што је марксистима увек било драже, онда је држава, као интегратор, само експонент тиранске силе, што је за марсисте одувек била, услед чега су били осуђени на пропагирање дефектног разумевања природе и функција државе. Теза о консензусу је легитимна, тим пре што отвара далеко шире поље социолошког истраживања. Коначно, Парсонс говори о сукобима и променама, али на консеквентно социолошки начин, из своје теорије,⁵ што левичарима често није било ни довољно, ни разумљиво.

(3) Делање појединца Парсонс схвата као структурно детерминисано, што би значило да не уважава аутономију појединца, или да га види као „пресоцијализованог“.⁶ А како друкчије социолошки схватити актера, поготово ако својом аутономијом не слови као друштвени девијант. И аутономна особа мора да буде системски одређена; уз то, Парсонс врло често истиче теоријску и емпиријску несводљивост личности на улоге или било које друштвене структуре.⁷

(4) Парсонсов функционализам је телеолошки, а то значи да је предначан и конзервативан. То је као аргумент, у првом делу потпуно застарело, а у другом, није тачно. Позадинску парадигму Парсонсове теорије не чини концепт организма, као у средњовековној мисли, него кибернетски систем, због чега је она модернија и од марксистичке теорије, која је остала на парадигми механизма. Друго, закључак о конзервативизму теорије која истиче сталност функција представља *non sequitur*. Конзервативизам једне теорије не проистиче из универзалних функција које истиче него само из евентуалног хипостазирања *посебних начина* на које се те функције врше. Није конзервативац онај ко тврди да је превоз универзална људска потреба, од памтивека, него онај ко тврди да једино ваљан превоз представља коњска запрега.

5. Функционализам се бави структуром и статиком, а није у стању да се бави динамиком и историјском променом. Овакав аргумент данас још може да заступа само дилетант.

⁵ Вид. Parsons, SS: ch. XI.

⁶ Cf., Wrong (1961): 189.

⁷ Вид. SS. p. 6.

Овакве критике⁸ послужиле су као средства детронизовања структурног функционализма у америчкој социологији. Крајем шездесетих година критиком истог типа настављено је још интензивније, што се може приписати утицају обновљеног марксизма на таласу студентске 1968. То је у светлу сукоба с поретком у Европи и САД учинило помодним критичке друштвене теорије, па чак и призивање нове револуције преко студентских леђа (Х. Маркузе).

Рецепција током седамдесетих година, остаје углавном иста. У атмосфери владавине левичарског духа за Парсонса је било места једино као симбол конзервативног поретка и „ретроградних снага“. У исти мах, због ослонца на идеолошки темпиране и произвољне критике, аутори попут Рајта Милса и Алвина Гулднера, ни један левичар никада нигде није систематски и поштено изложио Парсонсову теорију. Исти је случај с бројним другим ауторима којима бисмо на основу накнадне рецепције морали да вратимо значај какав заслужују.⁹

Врхунац одбацивања био је када је Гулднер чак написао огромну књигу у којој је настојао да утврди како, за разлику од левичарске критичке мисли, функционализам у САД нема никакву перспективу!¹⁰ У Европи и код нас било је то време самоувереног идеолошког парадирања против ванмарксистичких теоријских праваца, тим пре што ове, у левичарским круговима, нико није смео да брани.¹¹ У САД то је било време бучних промоција нових праваца у америчкој друштвеној мисли, уз халабучне најаве „раскида с традицијом“ и отварања „нових перспектива“. За место детронизованог функционализма борили су се правци феноменолошке социологије (Alfred Schütz, Berger-Lukman), етнометодологије (Харолд Гарфинкел, Парсонсов докторант 1950. године);¹² теорије размене (G. Homans); и новија верзија симболичког интеракционизма (Erving Goffman). Све те правце карактерише велика амбиција у критици друштвено научног естаблишмента, али мала кондиција у погледу теоријских и методских домета. Што се Парсонса тиче, патуљци су, уз помоћ духа, времена срушили Голијата. „Што људи хоће то и вријеме трпи“, како каже песник, па су патуљци током осамдесетих и деведесетих, чак постали класици-заштитници неозбиљног парадирања у име савременог „постмодернизма“, „социјалног конструкционизма“, итд.

Што се наше научне критике тиче, крајем шездесетих и почетком седамдесетих била је на нивоу „збивања у свету“. Код нас је то било време откривања

⁸ Најзначајније критике функционализма до средине шездесетих година сакупљене су у Demerath & Peterson (1961).

⁹ Разлози су у логици левичарске критике идеологије. Шире, вид. Брдар (2005): 353, *et passim*.

¹⁰ Gouldner (1970).

¹¹ Cf. Brdar (1997): 61–84; такође, Брдар (1998): 357–408.

¹² Шире о тим збивањима, Brdar (1982): I део, no. 1-4, стр. 101-122; II део, no. 5-8, стр. 75-88.

младог Маркса и његовог хуманизма, као и време „филозофског утемељења“ владајуће комунистичке идеологије, што је био пројект на којем су били ангажовани сви значајнији аутори тог времена у земљи. Под притиском левичарске мисли, не само с врха власти него и као аутохтоне епохалне непогоде на Универзитету, а на таласу шездесетосмашког радикализма духа Нове левице у Европи, критички тип науке имао је примат, а све остало је било „позитивизам“ и „пузалачки конформизам“. У том знаку изведено је тешко идеолошко превредновање укупне модерне мисаоне традиције, с ефектом кретања парног ваљка преко стаклених кликера.¹³ Врховни критеријум тог манира критике био је идеолошки: сама чињеница да дата мисао није марксистичка, или да се „не осврће на Маркса“, била је довољан разлог за обрачун с њом на начин „класне борбе у теорији“, уз јасно самолегитимисање критичара као револуционара из „логице срца“. ¹⁴ Сваки аутор, који је држао до себе, дизао је револуцију на папиру и по правилу се у свакој прилици борио против буржоаске науке у којој је Парсонс био омиљена мета.

Током студија седамдесетих година бомбардовали су нас радикалним критикама свега теоријског, у текстовима препуним верности Марксу, хуманизму и аутентичности човека, а уз отворен презир и ниподаштавање свих теорија тзв. „грађанске мисли“ и њихових аутора на начин *ad hominem* – у упадљивом конформизму с марксистичком идеологијом и постојећим режимом који се оправдавао „револуцијом која тече“. Те површне и кампањске критике, имале су функцију превентиве, да се негде, далеко било, не запати неки ванмарксистички правац и тиме наруши епохална истина на власти не само у држави, него и на Универзитету. Што се Парсонса тиче, слободно се може рећи да спада међу ауторе који су у том кордону „топлог зеца“ прошли понајгоре. Наши аутори су га ударили свим вербалним средствима, коју заслужује сваки „буржоаски конзервативац“, уз обавезно исповедање верности марксизму и револуцији. У томе су се држали западне „браће по идејном оружју“ па су парафразирали и појачавали већ познате критике, нарочито Милсову, Гулднерову, Дарендорфову и Локвудову. Притом су, с једне стране, осведочавали едиповско слепило у привржености епохалној илузији, а с друге, показивали до које мере спој површности и ароганције с идеолошким покрићем може да има важење дубоке и најозбиљније науке. У тој интелектуалној неодговорности, предњачила су најзначајнија имена наше филозофске и друштвене мисли, која су означила период од касних шездесетих до осамдесетих година. Парсонс им је, као и било који други ванмарксистички аутор, био у ствари крив што се није залагао за револуцију, конкретно на Харварду, онако како су се они залагали за њу, на пример на Београдском универзитету крајем шездесетих и почетком седамдесетих година!

¹³ Шире, Brdar (1988): 215.

¹⁴ Чињеница да се Парсонс „не осврће на Маркса“ урачуната му је у грех и у збојнику Milić i ostali (1990): 12.

Данас се без претеривања може рећи: оно што је та генерација написала против ванмарксистичке мисли, а не само против Парсонса, једноставно је у научном погледу безвредно.¹⁵ Највећа услуга коју тим ауторима можемо да учинимо је да им не помињемо имена а њихове бројне критике готово целокупног наслеђа ванмарксистичке мисли XIX-XX века, слободно препустимо заборау. Од тога не може бити штете, него само користи. Читалац мора да зна да због тог левичарског парадирања још увек немамо озбиљан рад о Парсонсовој теорији друштвеног система, као ни о бројним другим значајним ауторима и достигнућима ванмарксистичке мисли. Било нас је који су, због штетних последица те свеопште параде идеолошке осиноности упозоравали на време, само што нас нико није удостојио пажње.¹⁶

Левичарски суд о Парсонсу претрајао је и после пада левице и марксизма, што у Источној Европи, значи после пада Зида 1989. године. Упркос томе, у главама многих није пао зид идеолошке индоктринираности; инфраструктура мишљења им је остала иста, само што функционише с новим пробитачним топоима,¹⁷ на основу чега су опет у првим редовима аквизитирања нове, неолибералне илузије. Зато не треба да нас изненади што исте 1989. није било могуће окупити групу која би *The Social System* превела за релативно кратко време. Сви су говорили исто: мани се тога, то је безвредно, идеологија, итд. Тада је било спорно ко га је од њих прочитао, да би о Парсонсу могао објективно да суди. Данас можемо да тврдимо, да га није прочитао нико и да у томе није видео никакав недостатак.

Структуралистичко „компоновање“ система или пропедутичка реконструкција његове логике

Познато је да у друштвене науке иду углавном они који беже од егзактних дисциплина, а то значи они који никад не стекну кондицију за озбиљну теорију. Уз то, лакше је правити каријере у идеолошким кружоцима који монополизују места на универзитетима, свој рад проглашавају за науку, а свој став намећу путем хорске тираније консензуса и многим другим средствима онемогућавања нормалне научне критике.

¹⁵ То проистиче из карактера и учинка марксистичке критике идеологије. О томе вид. шире, Брдар (2005): глава 14. Изложен критички суд о пустошећим последицама критичке рецепције у периоду владавине марксизма изгледа аутор ових редова је развијао и аргументовао у низу радова током претходне две деценије. Зато за преглед аргументације вид. Брдар (1988), (1992): 69–96; уз то и (1997), (1998). Из перспективе увида изложених у овим радовима, суд о узалудности марксистичке критичке рецепције ванмарксистичког идејног наслеђа сасвим је консеквентан.

¹⁶ Шире, Brdar (1988): 213-15, *et passim*.

¹⁷ Вид. о томе шире, Brdar (2004): 447-48; Brdar (2005): 262-63.

Ту је додатно објашњење Парсонсове ниске популарности међу друштвеним научницима. Први део односи се на његов тешки језик, што се непрекидно истиче, а о чему ћемо посебно говорити. Други део, о коме не говори нико, садржан је у томе што је Парсонс теорију изградио с изнећајућим степеном систематичности, што пред читаоца поставља мало веће захтеве ако хоће да с разумевањем прати његово излагање. Наиме, читалац мора да има теоријско образовање и одговарајућу кондицију. Већина левичара то није имала, јер им није било потребно, пошто су теоријски напор *vis-à-vis* идеолошког противника лако замењивали раскомоћеним есејистичким изливима суровости, који су под окриљем њихове идеологије, као што је код нас био случај, важили за неспорне научне резултате. Трећи разлог био је у идеолошком одбацивању које је одредило површно читање у циљу показивања Парсонсових „теоријских слабости“, као да би био прихваћен да их није имао. Основна брига била је да се осујети његово ширење у универзитетским круговима.

Из тих разлога, нема поузданог доказа да је неко од страних или домаћих критичара ушао у логику Парсонсовог система, најпре зато што им није био достојан неопходне пажње.¹⁸ Уз то, откључавање те логике претпоставља познавање структурализма и умеће његове примене. Левичари никад нису имали ни једно ни друго, пошто су, заједно с функционализмом, прегазили и структурализам као „последњи бедем на Западу против марксизма“ (Сартр).¹⁹ Ово је показатељ да је марксистичка критика крајем шездесетих година завршила у глупости.

То би значило да је углавном непознато како изгледа и у чему се састоји та структурно-функционална анализа. До сада се та празнина у знању испуњавали асоцијацијама на основу значења појмова структура и функција, што озбиљно гледано није довољно. Ако је тако, ред је да покажемо како се гради тај тип анализе.

У елементарном смислу, Парсоносова теоријска позиција може аналитички да се разложи на достигнућа Вебера и Диркема која су јој у основи. Од Вебера је наследио појам друштвеног делања, који је оса укупне изградње теорије, са средишњим појмом интеракције актера. Од Диркема концепт функционалне диференцијације и неопходност институционализације и с њом повезане интериоризације образаца делања као услова друштвене интеграције. Од кибернетске теорије наследио је концепт система, а од Парета идеју узаамног прожимања система и елемената људског делања. Од Алфреда Маршала идеју неопходног тржишног еквилибријума. Од Малиновског и Ретклиф-Брауна улогу културе у одржању друштвених односа и образовању нагонске природе човека; а од Фројда концепте психоанализе и теорије социјализације.

¹⁸ Вид. напомену 54.

¹⁹ О неодрживости генералне оцене методолошке вредности структурализма коју су тих година потписивали највећи ауторитети, вид. Брдар (1999): 197fn27.

Парсонс је имао за циљ изградњу концептуалне шеме која би омогућила интеграцију свих друштвених наука. Био је последњи градитељ система не само у друштвеним наукама него и уопште, што значи да је по општем мњењу спадао у застарели тип мислиоца. Пут ка том циљу видео у обједињавању анализе индивидуалног делања с анализом друштвеног система. То ће рећи да је полазне основе имао у теорији делања и концепту система. Полазећи од ова два концепта изложићемо његову теорију на прегледан и разумљива начин, чиме ћемо дати и сведочанство о њеној систематичности и кохерентности.

У својој теорији делања Парсонс, најпре, актера не мотри изоловано, него на веберијански начин, као онога ко се у свом делању „смисаоно оријентише према понашању других“,²⁰ с којима је у односима интеракције. У аналитичком минимуму то су два актера (его и алтер)²¹ чија интеракција је, конкретно гледано, друштвено структурисана и интегрисана, а то значи да је карактерише дељење заједничких норми, узајамно оријентисање, смисао, координација, кооперативност, симболичка комуникација и споразумевање.

Као што рачуна на узајамност појединачних актера, тако Парсонс рачуна и с узајамношћу утицаја три система на које разграђава своју теорију делања: личности, друштва и културе. Они се узајамно допуњавају, при чему ни један од њих нема примат у односу на остале. Њихова међузависност и узајамно допуњавање најбоље се види на основу две стратешке димензије Парсонсове теорије, коју ћемо сада изложити.

1. Изградња друштвеног система из система делања

Основу теорије делања и теорије друштвеног система у целини, као и укупног категоријалног апарата чини пет варијабли образаца, како их назива Парсонс. Реч је о пет основних дилема с којима се суочава актер у свом друштвено делању:

(1) Варијабла *универзалност – партикуларност* (U-P): актер мора да се определи да ли ће другог, с којим улази у интеракцију, процењивати са становишта општих критеријума (универзално), или на основу посебних, уникатних и специфичних критеријума који важе само за одређен тип људи, на пример, за припаднике одређене групе (партикуларност).

(2) Варијабла *поступци – квалитети* (P-K): актер мора да одлучи да ли ће људе процењивати на основу њихових поступака, или на основу њихових личних својстава.

(3) Варијабла *афективност – афективна неутралност* (A-N): овде је питање да ли ће интеракција с другим бити инструменталног карактера, у ком случају не укључује афективне односе и емоције, или ће се заснивати на емотивним односима.

²⁰ Вебер (1976): 15.

²¹ SS, p. 139.

(4) Варијабла *специфичност – дифузност* (S-D): овде је питање хоће ли актер другог видети у широком спектру поступака и особина (дифузно) или у специфичном аспект, са становишта одређеног циља и интереса (специфичност).

Теоријски гледано, актер се суочава с императивом решавања ових дилема, јер је то нужан услов могућности делања. На основу тих одлука структурише се сваки систем интеракције, а дато делање се сврстава у неки од три облика: *инструментално, експресивно и евалуативно* делање.

Делање оријентисано на остварење циљева је *инструментално* делање. У њему примат имају *сазнајни* интереси, усмерени на констелацију ситуације делања и на средства за реализацију циља.²² Ово делање је објективно и неутрално на начин: *ако је дат циљ... онда...*

Други облик је *експресивно* делање оријентисано на задовољење потребе у самом току делања, а не ван њега.²³ Оно почива на везаности за објект, уз одговарајући степен емоционалне инвестиције актера или жеље. Ову везаност Парсонс, с ослоном на Фројда, назива *катхексија*, која означава емоционалну и вољну (конативну) инвестицију везивања за објект задовољења потребе као циљно стање или одбијања од њега.²⁴

Треће је *евалуативно* делање оријентисано на процену расположивих алтернатива. Ту је само реч о избору и одлуци о њиховој допустивости за остварење циљева, са становишта моралног проблема одржања заједничких вредности и солидарности колектива.²⁵

Табела Т1

<i>Модерно – предмодерно</i> (Gesellschaft – Gemeinschaft)	<i>Типови делања</i> (Вебер)
(U-P) Универзално – партикуларно	Традиционално
(A-N) Неутралност – афективност	Афективно
(P-K) Поступци – квалитети	Вредносно-рационално
(S-D) Специфичност – дифузност	Циљно-рационално

Оријентације:

ка себи (приватно) – *ка колективу* (јавно)

²² *GTA*, p. 75.

²³ *SS*, p. 76; *DS*, str. 118-19.

²⁴ *GTA*, p. 5; *WP*, p. 16.

²⁵ *SS*, p. 97.

Ова три облика друштвеног делања: инструментално, експресивно и морално, отприлике одговарају класичној тријади: *tekhne-poiesis-praxis*. Њима на нивоу појединца као личности одговарају очекивања која могу бити сазнајна, катхектичка и евалуативна, а на нивоу културе одговарају им оријентације: сазнајна, процењивалачка и вредносна. Ако бисмо, уз то, покушали да успоставимо паралелу између ових Парсонсових облика и Веберових типова делања погрешили бисмо. Уместо те, постоји много плодотворнија паралела, коју ћемо показати служећи се табелом Т1 (вид. горе). Смисао алтернативних парова с леве стране табеле истумачићемо за себе, а потом у повезаности с појмовима на њеној десној страни.

1. Четири алтернативна пара с леве стране табеле можемо да поделимо на варијабле *оријентације* и варијабле *модалитета*. Прве се тичу става актера према објекту. Тако гледано, варијабле афективност-неутралност и дифузност-специфичност су ставне (*attitudinal*) варијабле којима се карактерише актеров однос према објекту. За разлику од тога, модалитет се тиче значења које објект има за актера, и оно му је дато у два вида „категоризације објекта“, у опозицијама универзалност-партикуларност и поступци-квалитети.²⁶ Што се тиче петог алтернативног пара, оријентације ка себи-ка колективу, он не припада овом нивоу анализе, него је нижи, што значи да је, у одговарајућем решењу, присутан уз сваку од претходне четири варијабле, без обзира на конкретне садржаје решења алтернатива.

2. Што се тиче везе Парсонсових облика делања с варијаблама образаца ствар стоји овако: у *инструменталном* делању имамо *афективну неутралност* према циљу и заинтересованост за услове и средства његовог остварења, што је „одјек“ Веберове вредносне неутралности. Примарни интерес је сазнајни и реализује се под *универзалним* критеријумима важења знања, као и специфичност објеката ситуације и средстава у *партикуларним* условима.

У *експресивном* имамо *афективност* према објекту циља у мотивационој димензији, што следи из природе катхектичке везе; уз то, објект се мотри партикуларно и *дифузно*, што ће рећи према *квалитетима*.

У *евалуативном* делању имамо оријентацију на *специфичност* или *поступке*, као предмет процењивања, под *универзалним* стандардима морала.²⁷

3. Погледајмо сада однос варијабли с појмовима на десној страни табеле Т1. Овај паралелизам Веберових типова делања са по једним паром Парсонсових алтернативних варијабли на први поглед изненађује. Варијабле у овој вези заслужују интерпретативну пажњу не само зато што је упоређење оправдано, него и зато што је изводљиво на два начина:

1) погледајмо најпре односе по хоризонтали: Парсонс сваку алтернативу гради тако што насупрот основној карактеристици сваког Веберовог типа

²⁶ Вид. Parsons (1960).

²⁷ SS, p. 101, *et passim*; GTA, p. 80, *et passim*.

додаје супротност или опозицију. Нема сумње да је партикуларност основна карактеристика традиционалног делања, а да јој је супротна универзалност. Оријентација на квалитете индивидуума одлика је вредносно рационалног делања („харизматична личност“), а супротна јој је оријентација на поступке и њихове последице – што је карактеристика циљне рационалности. Афективна неутралност је супротност афективног делања и коначно, специфичност је карактеристика циљно рационалног делања, а супротност јој је дифузност (коју опет можемо да вежемо за вредносну рационалност).

2) С друге стране, када типове делања с алтернативним паровима у хоризонтали „укрстимо“ с вертикалним низовима елемената варијабли, запазићемо конфронтацију неког елемента циљно-рационалног делања (с лева) с неким од преостала три типа делања (с десна). Прецизно речено, све одреднице левог низа спадају у циљну рационалност, а одреднице десног низа можемо да расподелимо на три преостала типа. То ће рећи да, гледано у хоризонтали, на сва четири нивоа имамо опозицију циљне рационалности, са по једним од преостала три типа, чије одреднице су у десном низу алтернатива.

4. Груписање варијабли из алтернатива на левој страни даје класичну опозицију друштва (Gesellschaft) и заједнице (Gemeinschaft), односно модерног и предмодерног друштва, и то тако што се у левом и десном низу дају њихове карактеристике на нивоу идеалних типова. То би, прво, значило да се сваком алтернативом излаже по једна значајна опозиција модерног и предмодерног друштва, а друго, да леви или десни вертикални низ, узет у целини, даје основне карактеризације два типа друштва. Тако, на пример, одлике друштвеног система *модерног типа* даје нам низ одлика:

универзалност-поступци-неутралност-специфичност,

док предмодеран тип карактерише низ:

партикуларност-квалитети-афективност-дифузност.

Овде је реч о томе да се у првом случају све подвргава универзалним и објективним критеријумима, да преовлађује афективна неутралност, појединац се цени према својим поступцима (шта чини), а не према бројним личним или приписаним квалитетима (шта о себи мисли или му други придају), што ће рећи да се мотри са становишта спецификованог интереса. У другом случају, реч је о посебности датог друштва у којем преовлађују квалитети или аскриптивне особине, које се приписују на основу припадности ширем колективу, сродничкој групи, сталежу или класи, тако да се појединац процењује на основу тако стечених квалитета, а не онога што чини (поступака).

Изложено поређење је далекосежно јер нам, најпре, отвара увид да Парсонсове варијабле представљају оригиналну операционализацију и знатно

хеуристичко унапређење самих Веберових типова делања.²⁸ На основу њих показује се да ни модерног друштва не може бити без предмодерних детаља, односно елемената. То ће рећи да синтеза категорија само левог или десног низа даје логичку могућност која нема еквивалента у историјској реалности, нити може да га има. Да бисмо добили реалне варијанте, циљно-рационалне одреднице левог низа варијабли, морамо да комбинујемо с категоријама десног низа. То значи да и на нивоу идеалног типа морамо рачунати с тим да модерно друштво има хетерогену структуру. На пример, ма колико друштво било модернизовано и тиме подложно првој групи критеријума, у њему увек опстаје систем сродничких односа с другим елементима који подлеже другој групи предмодерних категорија (партикуларност, дифузност, квалитети, афекти).²⁹

У исти мах, изложеним путем се осведочује да је теорија делања код Парсонса заиста основа и оквир свеукупне теорије друштвеног система. Практично гледано, дати друштвени систем може да се схвати као да је изграђен на основу одређених, узајамно непротивречних решења наведених дилема, која су дата у институционализованим вредносним обрасцима. На основу различитих одлука између алтернатива логично је да можемо говорити о различитим типовима друштвених система. Основна хеуристичка вредност која се тиче њиховог идеалтипског структурисања била би у следећем:

Пошто четири алтернативна пара варијабли образаца представљају операционализацију типова делања, следило би да је проблематизација друштва са становишта ових варијабли само друга, хеуристички плодотворнија варијанта проблематизовања са становишта теорије делања. Имамо ли то на уму, хеуристички домет Парсонсовог референтног оквира делања биће нам јасан на основу увида да се он димензијама скицираних варијабли структуре делања грана у три правца:

а) у одреднице друштвеног система – у виду институционализованих решења алтернатива делања, поретка регулације и друштвене контроле њиховог важења.

б) у одреднице личности – на основу оријентација и мотивација у складу с разрешењима четири алтернативе;

ц) у одреднице система културе – у виду образаца вредносне оријентације који на основу институционализације и општег карактера у друштвеном ва-

²⁸ Једино из ове перспективе, између осталог, постаје разумљива Парсонсова теза да је листа од пет варијабли образаца „потпуна“, што значи да обухватају све основне дилеме с којима се актер сусреће у току делања. Вид. *GTA*, р. 77. Сам Парсонсов став подстиче на лицитирање да ли је заиста тако, чему би подлегао свако ко нема у виду да су наведене алтернативе једноставно ограничене са четири Веберова типа, и тако расчлањеним појмом делања. У томе је поента.

²⁹ То Парсонс показује на универзалности система сродства који одговара десном низу предмодерних категорија. Вид. *SS*, р. 160-61.

жењу одржавају одлучене изборе варијабли образаца који као готова решења „чекају“ појединца изложеног процесу социјализације.

Личност као актер делања мора да усвоји одређена решења алтернативних образаца, друштво је средина делања у којој он улази у интеракцију с другим актерима, а култура системом вредности омогућава значења, координацију и комплементарност очекивања, предвидљивост и стабилност понашања. У томе су најважнији вредносни обрасци у које су уграђена решења поменутих дилема тако да се њиховим усвајањем појединац интегрише у друштвени систем.

И коначно, тек ова димензија Парсонсове ингениозности, која се састоји у категоријалном превођењу Веберових типова делања, показује у којој мери је он веберовац. Његова теорија делања и теорија друштва, која настаје разграничавањем на основу варијабли образаца, открива се као дубоко веберијанска систематска творевина која се, из тих разлога, смисаоно понајбоље „откључава“ из перспективе четири пара варијабли образаца.

2. Изградња друштвеног система на основу функционалних императива

Погледајмо сада исту ствар (друштвени систем) с друге стране, што ће рећи, са стране система, да бисмо из тог угла склопили целину и спојили је с претходним излагањем.

Концепт система

Већ смо напоменули да је поред концепта делања за Парсонса од средишњег хеуристичког значаја концепт система. Наводимо га без придева зато што га примењује у три области: теорије личности, друштва и културе. Ово су аналитички рашчлањена подручја у која се грана његова теорија делања. Зато Парсонс, у ослонцу на Фројда, користи необичну синтагму „личност као систем делања“ (personality as a system of action).³⁰ Изузетно је важно разграничење између појединца као актера и друштвеног система који се генерише на основу процеса друштвене интеракције међу актерима. Уз то, важно је разграничење између друштвеног система и система културе, а сва разграничења су аналитичка, с обзиром да су три компоненте: личност, друштвени и културни систем – у узајамном прожимању и неодвојивој повезаности. О аналитичким разграничењима, такође, можемо да говоримо унутар друштвеног система, где је реч о потсистемима економије, политике, сродства, итд. У свим у тим поделама Парсонс баштини кибернетско поимање система и његовог односа према околини, што су критичари често заборављали.

Парсонс на основу концепта система гради аналитички концепт друштва као самодовољног ентитета. То теоријски не значи да се теза о самодовољ-

³⁰ *SS*, p. 542; *WP*, pp. 169-70; *GTA*, p. 62.

ности тврди, него само то да се у друштвени систем укључују све неопходне компоненте које ту самодовољност омогућавају.³¹ Друштвени систем је отворен за размену с околином и системима који је чине,³² као што појединац, такође, мора да буде отворен да би опстао. Отвореност система, наравно, претпоставља границе и њихово одржање, на основу чега имамо синтагму „систем граничног одржања“ или „гранично одржање система“ (boundary-maintaining system).³³ Граница значи да постоје разлике између структура и процеса у систему и ван њега и да исте морају да се одрже да би систем опстао. У функционалном погледу неопходно је нагласити три основне проблемске осе анализе:

1. прву осу чини разлика између *структурног* и *функционалног*. Структуру чине компоненте система као његове константе и носиоци идентитета, зашто је управо такав а не друкчији; оне су му иманентне или инхерентне и њихова промена значила би промену карактера самог система.

Функционалне компоненте се односе на динамички аспект односа система и околине. Оне посредују између константи система и контингенција околине, и тако осигуравају опстанак система. Функционална компонента, према томе, разликује се од структурне, јер се односи на динамику система. Њена примарна сврха је интегративна и посредујућа између структуре система и констелативне структуре његове околине.

2. У другој проблемској оси Парсонс полази од претпоставке да *систем тежи стабилности и равнотежи*, а да ће се променити једино ако у томе не успева.³⁴ Што се промене тиче, она је могућа као а) промена у систему (структурне промене у њему) и б) промена самог система, односно унутрашње и спољашње равнотеже.³⁵ Унутрашња равнотежа значи одржање неопходног степена интеграције и унутрашње усклађености делова у сврху функционисања система, као и константног односа с околином, на основу ког исти опстаје са што мање унутрашњег нарушавања.

3. Трећу проблемску осу чини *хијерархија односа контроле*. Општи систем и потсистеми делања граде хијерархијски низ носилаца контроле понашања и делања потсистема, колектива и појединаца с врховним императивом адаптације и одржања интеграције.

Смисао ових оса анализе садржан је у томе да представљају три основна проблемска места у случају анализе било ког елемента система, на распону од актера, његове улоге, преко колектива до потсистема и свеукупног друштвеног система. У сваком од тих случајева реч је о општој формулацији

³¹ SS, p. 19.

³² Parsons, PDS, str. 34-83, posebno, str. 39.

³³ SS, pp. 481, *et passim*; WP, pp. 90-95.

³⁴ WP, pp. 102-103.

³⁵ SS, p. 480-81.

система делања који се (само)тематизује са становишта функционална императива (вид. следећи одељак) у посредовању с ова три проблемске осе: структуре и динамике, промене и хијерархијски одређене контроле. Та хијерархија изгледа овако: личност као систем делања врши контролу над организмом, друштвени систем над личностима, а систем културе над друштвеним (пот-)системима.³⁶

Функционално генерисање система

У вези с поменутом функционалном димензијом Парсонс као системско полазиште уводи четири основна и универзална функционална императива сваког система. Реч је о императивима који морају непрекидно да се испуњавају да би систем опстао. Императиви су нужни са становишта односа систем-околина, као и са становишта унутрашњег односа целине система и његових делова. Овај дуал треба схватити динамички, у том смислу, што се понавља у случају било ког потсистема.

У функционалне императиве, познате под називом AGIL шеме, спадају:

(1) *адаптација* или *прилагођавање* система околина (A: adaptation) – неопходност усклађивања система с околином и одржања таквог односа који ће омогућити искоришћење њених ресурса уз што мање промена које би могле да утичу на идентитет система;

(2) *осваривање циљева* (G: goal-attainment) – постављање и решавање стратешких циљева и задатака неопходних за одржање система;

(3) *интеграција* (I: integration) – одржање унутрашњег поретка система и усклађеност његових делова у сврху функционисања целине;

(4) *одржање нормативних образаца* (L: latency, pattern maintenance): обезбеђење стабилности вредносних образаца и довољног степена мотивације актера ради остварења циљева уз одржање образаца интеграције.

Овде морамо да прикључимо пету дилему актера, која је такође решена институционализованим системом вредности: оријентације ка себи (приватно) *versus* оријентације ка колективу (јавно), наведену у средини табеле T1. Специфичност ове варијабле садржана је у томе што се њено присуство у виду једног или другог решења, подразумева у случају све претходне четири.

Функционални императиви, услед оскудице у времену, приликама и ресурсима у објективној ситуацији, важе за сваки систем делања, било да је у питању појединачни актер, колектив, друштво у целини.³⁷ Ово ће нам бити разумљивије ако имамо у виду да јединицу било које врсте, можемо да мотримо и као систем, и обрнуто.³⁸ Очигледно је да наведени императиви, у случају појединачног актера, као своју основу претпостављају решење у виду оријентације ка колективу, што ће рећи да појединац не ради за себе, него за

³⁶ Parsons, PDS, str. 41.

³⁷ Vid. *GTA*, p. 177.

³⁸ Vid. *WP*, p. 168.

колектив, било да је у питању група, потсистем којем припада или друштвени систем као целина.

Ad. A. Прилагођавање система околини је последица двеју ствари: с једне стране, променљивости околине или ситуације, а с друге, мноштва циљева. С првим у вези је чињеница да се (сваки) систем суочава с ограниченошћу или оскудицом ресурса у околини; услед тога неопходан је избор међу многим циљевима, бар утолико што је потребно направити скалу приоритета, ако не и жртвовање неких од њих у име важнијих; а као друго, у зависности од успостављених приоритета неопходна је *алокација ресурса*. Такође је логична оријентација на средства чијом рационализацијом се боље користе ресурси околине, одакле опет следи неопходност *алокације средстава*. Пошто без ових других нема делања, како ће агенс (појединац или група) проћи у поменутом процесу њихове алокације зависи, с једне стране, од његовог статусног и функционалног места у инструменталном комплексу поделе рада, а с друге, од његове успешности у погледу способности за искоришћење прилика за реализацију циљева. У овом другом случају алокација средстава се спаја с *алокацијом персонала*.³⁹

С ове три алокације, отвара се проблемско подручје контроле и координације поменутих процеса, што значи отварање теме *организације* моћи, ауторитета и коначно, власти која то, на макроплану, спроводи у два основна потсистема: политичке и економске организације.

Ad. G. Реализација циљева постаје проблем у случају појаве несклада између инерцијалне тенденције система и његових потреба које проистичу из односа размене с констелативном ситуацијом или околином (ad. A). Циљ се, у првом реду, процењује са становишта одржања или обнове еквилибријума, што ће рећи императива умањивања или отклањања поменутог несклада. Тек у другом реду, циљ ће бити дефинисан у правцу унутрашње промене система ради усклађивања с околином. За разлику од одржања образаца које се односи на ситуацију уопште, остваривање циљева се у већој мери односи на специфичности ситуације, односно на њене непрекидне промене. У том смислу, иако је остваривање циљева обавезано владајућим вредностима у друштву, односно конкретном потсистему, примат се с мотивационе стране увек даје неопходности функционисања и одржања система.

Ad. I. У хијерархији контроле интеграција се налази између функције одржања образаца (ad. L) и реализације циљева (ad. G). Видели смо ризик нарушавања институционализованих образаца услед тога што опстанак система има примат у односу на конформисање с владајућим вредностима. То ће рећи да проблем интеграције може да проистекне и из удовољавања императиву опстанка система и прилагођавања условима околине. Функционални проблем интеграције према томе, односи се на узајамно подређивање и контролу одвојених јединица система са становишта њиховог доприноса успеш-

³⁹ Vid., SS, p. 159; GTA, p. 205-06.

ном функционисању целине. Основу интеграције уопштено гледано чине вредности и норме, а у случају високодиференцираног друштва морамо им прикључити и систем правних норми и инструменте државе. Систем интеграције у целини, повезан с осталим потсистемима и императивима и у складу с поменутим алокацијама, врши алокацију права и обавеза, то јест надлежности и с тим у вези, алокацију *награда*.⁴⁰

Ad. L. Императив одржања стабилности образаца (*pattern-maintenance*) проистиче из инертности система, која је основа аксиома да „ништа не треба мењати без нужде“. Стабилности образаца као институционализованих елемената културе и регулатива делања значајан је, прво, зато што обрасци дефинишу структуру система, а друго осигуравају процес интеракције тако што му обезбеђују стабилност, на основу комплементарности очекивања актера у односу „двоструке контингентности“⁴¹ Ова функција има два аспекта: први се тиче карактера самих нормативних образаца. Други аспект тиче се њихове институционализације која се односи на мотивационо обавезивање појединаца. Централни проблем је социјализација као процес којим се институционализоване вредности интериоризују у личност.

Кад шире развијемо одговор на питање како се испуњавају ови функционални императиви, сликовитије се показује узајамна повезаност и комплементарност три основна система: друштва, личности и културе.

1. Најпре, као што су четири варијабле образаца, у смислу основних дилема актера, увек системски решене и у тим решењима одређују карактер друштва, тако и сваки актер пред собом има проблем удовољавања функционалних императива из простог разлога што је и он систем – као систем делања. Појединац, узет у том смислу, мора за себе да реши функционалне императиве адаптације, постављања и остварења циљева, и да би одржао обрасце преко којих је интегрисан и чему захваљујући у интеракцији и кооперацији с другима задовољава своје диспозитивне потребе. Зато Парсонс теорију система, као што ради са својом теоријом делања, разгранавана на три нивоа:

система личности – на којем су основни елементи мотивације и остварења циљева (G);

друштвеног система – где су најважнији елементи институционализације, функционисања координације (A) и одржања нормативних образаца (Л)

система културе – где су најважнији вредносно-нормативни обрасци интеграције (I),

а сва три система се суочавају с императивом прилагођавања средини и искоришћења ресурса.

Интересе и циљеве у сваком случају реализују индивидуални и групни актери, при чему ове друге морамо узети у репрезентативним улогама,⁴² а све

⁴⁰ Vid., SS, p. 114-15; *GTA*, p. 201, *et passim*.

⁴¹ SS, p.10-11; *GTA*, p. 16.

⁴² SS, p. 95, 100.

заједно у модусу поменуте оријентације ка колективу, пошто реализација системских циљева искључује примат личних интереса;

2. Као и систем у целини, тако се и сваки потсистем суочава са сва четири императива, а све њих, опет, можемо да поделимо према томе која функција има примат у односу на преостала три. Тако, на пример, разлика између савременог америчког и српског друштва била би у томе што је у првом примаран императив реализације приватних и стратешких циљева, док је у другом (као друштву „у транзицији“) карактеристичан примат императива адаптације околини, у циљу опстанка.

Адаптација система условима околине обезбеђује се на основу институционализованих вредносних стандарда значајних, пре свега, за инструментално делање. Теоријски гледано, адаптацију носи економија или економски потсистем; стратешке циљеве и задатке одређује политички потсистем односно држава; интеграција је, генерално гледано, у надлежности потсистема културе, а одржање нормативних образаца припада сфери друштва. За одржање вредносних образаца (L) задужене су друштвене институције, механизми контроле и механизми социјализације, на распону од државе, преко школе, до породице.

3. Структурно-функционална синтеза

Завршни аргумент у прилог тезе о Парсонсовој систематичности изложеном укратко, излагањем повезаности појмова теорије делања (ТД) и теорије система (ТС), на основу тумачења следеће шеме Т2 (вид. доле). У погледу везе облика делања с функционалним императивима, ствар изгледа овако:

прво, *инструментано* делање је оријентисано на *адаптацију* (А) условима околине ради њихове контроле у сврху реализације циљева (G);⁴³ зато примат имају *сазнајни* интереси усмерени на обезбеђење неопходних средстава.

Друго, *експресивно* делање је манипулисање осећањима и напетостима припадника ради очувања друштвене *интеграције* чланова (I) и колективне солидарности.

Треће, *евалуативно* или морално делање је оријентисано на процену расположивих алтернатива; оцена њихове допустивости с моралног становишта тиче се *одржања* (маинтаинанце) важећих нормативних *образаца* (L), што значи да је ту реч о бризи за интеграцију актера у узајамности,⁴⁴ и њихово уклапање у вредносни систем друштва.⁴⁵

⁴³ *GTA*, p. 75.

⁴⁴ *WP*, p. 64;

⁴⁵ *SS*, p. 330-31; *GTA*, p. 75.

Што се тиче везе императива с варијаблама образаца, у случају адаптације (А) став према објектима карактерише се *универзализмом и неутралношћу*, а објект ситуација *специфичношћу и поступцима*.

Т 2. Основна категоријална матрица теорије друштвеног система

1. ТЕОРИЈА ДЕЛАЊА	НИЗ СИНТЕЗЕ	2. ТЕОРИЈА СИСТЕМА
ТД		ТС
(U-P) универ.-партикул.	Вредност	Адаптација (А)
(A-N) афект.-неутралност	Норма	Остваривање циљева (G)
(P-K) поступци-квалитети	Улога	Одржање образаца (L)
(S-D) специф.-дифузност	Колектив	Интеграција (I)

Ка себи (приватно) – ка колективу (јавно)

	Системи:	
<i>Личности</i>	<i>Друштва</i>	<i>Културе</i>
	Интеракција	
	Делање	
	Актер	

У случају остваривања циља (G) став је *специфичан и афективан*, а објект се мотри *партикуларно* и према *поступцима*.

У случају интеграције (I) став је: *афективан и партикуларан*, а објект је се мотри као *дифузан* и по *квалитетима*.

У случају одржања нормативних образаца (L) – став: *неутралност универзалност*; објект се мотри са становишта *квалитета* и *дифузно*.

Конкретно гледано, друштвено делање актера је друштвено зато што увек има системску подршку и окружење. Друштвени систем чини основни медијум делања уопште, а с друге стране, функционише кроз узајамност актера, како у смислу појединаца тако и у смислу колектива и група. Рекли смо раније да наведене алтернативе варијабли образаца представљају неизбежне задатке за појединачног актера, али и то да се он, у конкретном друштвеном систему, увек суочава с унапред одлученим изборима. Та решења друштвени систем држи у институционализованим вредносним оријентацијама,⁴⁶ а да ли ће појединац та опредељења усвојити или не, ствар је његовог конформизма с владајућим нормама, што зависи од његове социјализације и ин-

⁴⁶ Вид. *GTA*, p. 70fn19.

теграције у систем на основу интериоризације поменутих вредносних елементарних система.

Опредељивање међу алтернативама варијабли образаца дакле, увек је опредељивање које укључује суочавање са самим системом. *Институционализација* образаца у конкретним варијантама или решењима обезбеђује општост важења и широку подршку. Логично је да уз институционализацију имамо, најпре процес *социјализације* и *учења* – којим се појединац од рођења укључује у вредносни систем друштва, а који се карактерише конкретном конфигурацијом речених варијабли образаца као осамом око којих се структуришу друштвено владајуће вредности; комплементарно томе, као друго, имамо процес *интериоризације*, којим појединац усваја институционализоване вредносне обрасце; трећи појам је интеграција појединца у систем до диркемовски схваћене „принуде која се не осећа“, јер је варијабле образаца и остале вредности усвојио и схвата их као природне делове своје личности. На крају, с обзиром да се реченим процесом одвија усклађивање појединца са системом, као услов легитимног руковања варијаблама образаца имамо његово *конформисање* као учинак социјализације до степена интеграције, а као томе супротно, имамо његово одступање или *отуђење* од владајућих норми, односно *девијантно* понашање. Ради решавања, такорећи, системске дилеме типа конформисање-отуђење, од чије преваге зависи *стабилност* и *функционисање* система, односно његова *унутрашња равнотежа* или *еквилибријум*, логично је да се у концептуални оквир морају укључити *механизми друштвене контроле*. Њихов циљ је максимално одржање конформности припадника система, и максимално умањивање отуђења, односно девијантног понашања. А ако већ имамо основни проблем друштвене контроле у виду одржања конформизма и умањивања отуђења, онда је логично да нам на ум падне појам *санкције*, као мере којом друштво осигурава успех друштвене контроле тако што их примењује у подели на негативне, у виду казни и позитивне, у виду награда.

Сврха овог дугог пасуса била је у томе да читаоцу укратко илуструјемо како се, полазећи од основних дилема делања, отварају проблемска поља теорије система и како се она гради са свим стратешким појмовима које смо истакли курзивом. Управо у тој изводљивости, почев од четири једноставне варијабле образаца, садржана је систематичност Парсонсове теорије.

Овако гледано, не само што критичари који су Парсонсу приговарали да тешким спекулативним језиком излаже неразумљиву теорију нису били у праву, него се накнадно открива да су до тих судова могли да дођу зато што нису били дорасли Парсонсовом нивоу и начину теоретисања! А тај начин није у рогобатном језику, што важи за чисто идиоматску раван, а не теоријску, него у овој структуралистичкој изградњи која полази од једноставних елемената, од којих се везе све сложенији систем.

То ће рећи да су Парсонсу на располагању две комплементарне а категоријално независне стратегије: прва иде из перспективе варијабли об-

разаца (ТД) којима, с обзиром да су ове модулације типова делања, цело друштво уклапа у референтни оквир теорије делања. Највећи део садржаја *Друштвеног система*, најлакше је пратити с разумевањем ако то имамо у виду. Друга стратегија, из перспективе функционалних императива, такође води истом: да концептом система обухвати друштво, културу и личност (ТС). Ову перспективу Парсонс користи дискретније, тако да само изгледа да је користи мање.

Погледајмо сада како се остварује синтеза ове две стране Парсонсове стратегије.

Категорије друштвене структуре

Раније смо напоменули да је према Парсонсу интеракција најмање два актера увек друштвено посредована и интегрисана. Томе насупрот, аналитички гледано, интеракција је основа на којој се генеришу даље друштвене структуре, чиме се теорија делања демонстрира као теоријска основа која се развија до нивоа друштвеног система. То би требало да буде јасно, на основу претходног излагања смисла и функције варијабли образаца. Елементи те структурације су: *улога* – као медијум у којем појединац дела и који осведочује да је у друштво интегрисан; *колектив* – коме појединац, у овој или оној улози, мора да припада; *вредности* – које актер као циљно-рационално биће усваја и следи; и *норме* – које усваја и следи као члан колектива, потсистема, односно друштва. Ово је, дакле, један од важних категоријалних низова које морамо имати на уму:

вредност – норма – колектив – улога (у табели Т2)

Без ових компоненти нема конкретног актера, а оне у јединству дефинишу статус појединца, односно његово место у друштвеној структури, а с друге стране, чине елементе структуре сваког ширег ентитета, од дијадног колектива до друштвеног система. Но, сада је важније имати у виду да ове четири категорије чине јединствену димензију у којој долази до двоструког спајања:

с једне стране, категоријалних низова ТД и ТС (у табели Т2),

а с друге, три вида система: појединца (систем личности), друштвеног система и система културе.

Повезаност или испреплетеност ових ТД и ТС нивоа на заједничкој основи четири наведене категорије видимо из следећег. Вредности и норме представљају елементе културе које посредују спој појединца и друштва, а колектив и улога као елементи друштвене структуре посредују спој појединца и културе. Погледајмо сада како ће нам се, полазећи од категорија вредности, норме, колектива и улоге, уз AGIL надградњу у виду четири функционална императива, такође пред очима разгранати структура друштвеног система.

Ad. A: Вредности

У одржавању образаца (L), неопходних за функционисање система, при-мат имају вредности адаптације (A), јер садрже идеје о пожељном типу друштвеног система које регулишу обавезе друштвених јединица. Највишу друштвену вредност представља опстанак система, као еквивалент опстанку појединца. Одавде проистиче, „хобзовски проблем поретка“ (Парсонс), реалан увид да су све друштвене вредности групишу око ове највише (и да у моменту кризе истој бивају подређене), а потом и вредносни приоритети: најпре, промена није високо вреднована, него равнотежа и усклађеност с околином, затим иманентна конзервативност система која проистиче из интереса за самоодржањем. Друштвено гледано, промене није могуће уводити брзо, због заложених интереса („vested interests“),⁴⁷ што оставља простор за друштвену мудрост која се држи правила да „ствари никада не треба мењати без нужде“.

Основну одлику узајамности актера у интеракцији чини дељење образаца нормативне културе односно вредности као и заједничког симболичког система који омогућава комуникацију и споразумевање. Да би интеракција била стабилна актери морају да поседују заједничке вредности и значења, као и заједничка правила којима се воде, а то им обезбеђују вредности и норме. Вредности и правила дефинишу циљеве који у интеракцију уносе димензију времена, у оријентацији ка будућности.

Вредности и норме су универзални појмови јер обухватају многе колективе, све улоге истог типа, и друштвени систем у целини. Универзални карактер вредности каже да оне нису ситуационо ни функционално специфичне.

Ad. G: Норме

Норме су повезане са стратешким циљевима, односно увек се групишу и структуришу на основу везаности за њих. Није могуће прописивати начин, како, ако не знамо *шта* хоћемо. Пошто циљ представља средишњу перспективистичку тачку делања, то значи да га не може бити без нормативних склопова. А пошто нормативне структуре припадају култури, то делања нема без неопходне културно-нормативне интеграције у систем.

Норме (G) које имају важну улогу у интеграцији друштвених система односно појединаца у систем (I), диференцирају се путем спецификавања на основу посебних друштвених функција и типова друштвених ситуација. Оне, наравно, у себи садрже вредносну компоненту опстанка (A) која одговара делу структуре система у који спадају и специфични начини оријентације делања под ситуационим и функционалним условима који су карактеристични за посебне колективе и улоге.

⁴⁷ SS, p. 491, *et passim*.

Норме и вредности, с једне стране, као моменти регулације делања и понашања имају одлучујућу улогу за само функционисање интеракције, а с друге, својим обрасцима представљају раван споја између појединца и колектива, односно друштвеног система.

Ad. I: Колективи

Проблем интеграције наводи на појам колектива било да је у питању колектив сачињен од појединаца, или од група и потсистема, закључно до свеобухватног друштвеног система као његовог највишег вида. Колективи (I) чине структурне компоненте система које карактерише примат ка остварењу циљ(ев)а (G). Као што је опстанак основни разлог делања, било система или појединца, тако је колектив основни медијум интересубјективности, односно, први и основни оквир интерактивног односа актера. То ће рећи да колектив собом доноси циљеве, норме и вредносне обрасце, а појединци их усвајају реченим процесима интеграције на основу учинака социјализације. Норме дефинишу очекиване поступке актера, а вредностима се дефинишу пожељне, односно преференцијалне оријентације са становишта система, било колектива или друштва као целине.

Интерактивни однос, са своје стране, наравно представља оперативну основу самог колектива, јер од складног функционисања тог односа, зависи и степен његове унутрашње интеграције. С обзиром на овај императив, значајни су нам појмови узајамности, очекивања актера, као и правила регулисања њихових односа током делања, без обзира на његов садржај.

О колективу је, уз то, реч када знамо тачно одређене статусе у њему и његово чланство да би могли да разграничимо ко јесте, а ко није његов припадник, што је критеријум који се протеже и варира на распону од породице до државе као политичке заједнице. Актери чине колектив када деле заједничке вредности у разграничењу од осталих и имају заједничке интересе и циљеве. Као друго, такође је неопходно разликовање међу припадницима колектива на основу њихових диференцираних функција, односно улога.

Ad. L: Улоге

Улога као ефицијентни носилац одржања образаца (L), представља компоненту колектива (I). Њено успешно обављање знак је испуњавања императива прилагођавања (A), с једне стране, и императива интеграције (I) појединца у колектив, с друге стране. Улога је, у исти мах, тачка или место споја и узајамног прожимања друштвеног система, личности и културе.

Из перспективе делања, улога је форма актера уопште, а из перспективе система, његова је „основна структурна јединица“.⁴⁸ Зато ће Парсонс рећи да друштвени систем не чине само индивидуе него и улоге, то јест систем и

⁴⁸ SS, p. 24-25; WP, p. 88.

структура свих друштвених улога.⁴⁹ Такође, јединице система представљају личности, као носиоци и извршиоци улога с обавезама које на основу тога следе како према самим улогама, тако и према друштву. Личност у улози је агенс или вршилац делања, с обзиром да улога не дела, као што то не чини ни систем друкчије него преко појединаца.⁵⁰ Култура је присутна у улози преко нормативне структуре и вредности којима је дефинисана, тако да, укупно гледано, ефикасно вршење улоге представља (а) показатељ узајамног прожимања и интеграције три система; б) посебно представља случај успешне интеграције актера у преостала два система, друштва и културе.

Улогу можемо дефинисати као нормативно структурисан и технички регулисани и нормативно утемељен облик вршења одређеног делања којег одликује следеће:

- *функционална неопходност*, са становишта одређене потребе других, било да је то други појединац, колектив, потсистем или систем;
- *институционализованост*, на основу јасних правила, образаца и норми;
- *трајност*, која надмашује радни век појединца. (Улога као структурна јединица, трајнија је од појединаца, с обзиром да они долазе и одлазе, а улоге остају).
- *диференцираност*, у смислу да други знају шта од дате улоге могу да очекују и које обавезе садржи; и
- *интериоризованост*, од стране актера у циљу успешности њеног обављања и неопходне идентификације.

Као јединица друштвеног система, улога у посредовању нормативно-вредносном компонентом одређује и води актера у датом колективу и његовим посредством у друштвеном систему. Структуру система у смислу свеукупности и функционалне повезаности улога ваља регионално издиференцирати, не само по потсистемима и колективима, него и на основу диференцијације, раздвајања и спецификавања. *Диференцирање* је процес у инструменталном комплексу поделе рада, који својим исходима води функционалном *раздвајању* агенса делања, одакле проистиче и њихова *спецификација*.

Улоге представљају полазне тачке индивидуалне интеракције. Интеракција актера а) чини посебан, динамички систем унутар друштвеног система; због чега се б) као и сваки други систем, суочава с четири функционална императива чије решење в) мора да обезбеди комплементарност очекивања као и нормативних образаца актера, што улази у основу индивидуалне кооперативности и стабилности узајамних односа.⁵¹

Зато у дефиницију улоге улази узајамност очекивања актера, а с њима и правилности и правила, која одређују стабилност њиховог понашања. Дакле, из саме дефиниције улоге, проистиче предвидљивост делања и понашања,

⁴⁹ SS, p. 114; GTA, p. 190.

⁵⁰ Вид. SS, p. 5, 78; WP, p. 172-73.

⁵¹ PDS, str. 45.

тако да се може говорити и о *очекивањима везаним за улоге*, а не за појединце који их врше. На пример, од продавца никад не очекујемо да нам пева, него да нас послужи, буде експедитиван и љубазан. Та околност указује да они с улогама прихватају и обавезе да очекивања испуне, што је везано са степеном конформисања с вредностима које уз то иду, што опет уводи питања санкција и друштвене контроле, итд.⁵²

Преузимање и обављање улоге садржи преузимање обавеза на одређене поступке као и одговорност за њих у конкретном систему интеракције. Обавезе, наравно, иду у пару с правима која актер ужива као носилац улоге. Појмови улоге и колектива су партикуларни, јер су увек конкретни.

Појединачна улога, само је један део у систему личности појединца, с обзиром да се свако свакодневно налази у мноштву улога и у мноштву колектива.⁵³ У улогу он, такође, улази путем социјализације и учења, а на основу интериоризовања институционализованих норми и правила којима се улога друштвено дефинише. С обзиром на то да улоге као одређена институционализована место постоји пре и после појединца, питање регрутовања њихових носилаца и њихове замене отвара проблем алокације *персонала*.

Улоге су нормативно структурисане и функционално дефинисане у првом реду са становишта формуле AGIL императива. Ова формула има два вида: оријентације *ка колективу (јавно)* и оријентације *ка себи (приватно)*. Ове две оријентације не могу да се узајамно искључују, јер појединац не може да ради за колектив, ако не ради и за себе и не збрињава своје потребе. Но и ова дилема је у многоме системски решена, тако да одступање од институционализованог решења значи отуђење, девијацију и наравно санкцију. На пример, у пословном свету оријентација ка себи је природна у случају појединца бизнисмена (али не и као члана пословне фирме чији интерес мора да има примат); међутим, у случају лекарске професије владајућу норму чини оријентација ка колективу, односно ка другима, пошто никада и нигде не

⁵² Та очекивања, у Парсонсовом тексту се јављају под синтагмом „очекивања везана за улоге“, како смо синтагму преводили, или просто „очекивања од улоге“ (role expectations). Разлика између ове две синтагме је следећа: очекивање се везује за улогу и преноси на појединца тек када се он у улози нађе. То ће рећи да се, строго гледано, од улоге не очекује, него од њеног извршиоца који има обавезу да их испуњава. Да имамо право да за дату улогу везујемо спецификована очекивања, гарантује нам њена институционализација. Но, да ли ће актер-извршилац та очекивања испунити или не, зависи од његове интериоризације правила и норми улоге, као и од његове спремности и одлучности да не одступи од конформности с њима. Дакле, „везаност за улогу“ указује где је место (locus) легитимних очекивања (од стране других), при чему још нема актера од ког зависи њихово остварење; у контрасту с тим синтагма „очекивања од улоге“ значила би субјективизовање и мистификовање улоге као објективне форме.

⁵³ *GTA*, p. 195.

може да стекне одобравање лекар који би објавио да свој посао ради да би што више зарадио.⁵⁴

Када актер усвоји вредносне обрасце као део своје личности, имамо први тип интеграције: наиме интеграцију појединца у систем, односно потсистем или колектив. Током тог процеса, који се емпиријски никада не реализује у потпуности,⁵⁵ појединац се суочава с дилемама садржаним у варијаблама образаца, које су друштвено или системски решене тако да их усваја путем нормативних структура и циљних оријентација током социјализације и учења, под надзором околине, односно механизма друштвене контроле.

Други тип интеграције чини функционална повезаност, координација и усклађеност различитих делова система, потсистема, група и колектива, на основу диференцираних и комплементарних функција (или органиске солидарности у Диркемовом смислу) и система заједничких вредности и институционализованих образаца нормативних структура којим се регулишу општи друштвени односи.

Игле, плетење и материјал

Као што смо видели, друштвени систем можемо концептуално да изведемо или изградимо полазећи од два скупа категорија: било од скупа варијабли образаца или основних дилема делања (ТД), или од скупа четири функционална императива друштвеног система (ТС). Везу између ова два категоријално појмовна скупа чини:

с једне стране, пета дилема или варијабла образаца која се непосредно тиче колектива односно система: то је дилема између оријентације *ка себи* или *ка колективу*, односно систему, а с друге, основни категоријални низ:

вредности – норме – колектив – улога.

У мери у којој говоримо о АGIL императивима природно је у случају релевантних друштвених актера, претпоставити примат оријентације ка систему, кад је реч о друштву. То је, на пример, случај с носиоцима стратешких или репрезентативних друштвених функција, на пример с припадницима власти и државе.

У складу с демонстрираном двоструком могућношћу извођења система, логичан је закључак да је Парсонс дао разуђену методску стратегију по којој конкретна друштва можемо да анализујемо:

са становишта четири основне варијабле образаца,
или, са становишта четири основна императива.

У свакој варијанти аналитичке стратегије, анализу хеуристички усмеравамо на структурне анализе организоване око низа четири структурне кате-

⁵⁴ Вид. SS. Ch. X.

⁵⁵ SS, p. 15, *et passim*.

горије или основне компоненте друштвене структуре у виду вредности, норми, колектива и улоге,

а да, притом, све што се подвргава анализи посредујемо с три динамичка проблемска поља: системског одржања у односу с околином, динамике структуре и функције и хијерархије инстанци контроле, у интересу испуњавања АГП императива.

У свему овоме структурне категорије вредности, норми, колектива и улоге чине једну осу структурисања анализе, а три поменута проблемска поља представљају другу осу која се с првом повезује. У тој вези потребно је имати у виду да се три проблемска поља отварају и решавају на свакој тачки структурно категоријалног низа, односно, генерално гледано, на сваком нивоу друштвено система узетом за себе.

Узмемо ли три скупа категорија с четвртим скупом проблемских поља, њихов збир ће нам, сам по себи, изгледати просто, готово као недостојан пажње. Међутим, реч је о једноставности истог типа као у случају музике, где у основној скали имамо само дванаест тонова који, сами по себи, „не дају никакву музику“ – али од којих се састоји сва музика! Другим речима, да ли ће Парсонсови категоријално-појмовни низови уродити конкретним плодовима или не, искључиво зависи од способности и ингениозности теоретичара и истраживача који их примењује. Не може аутор бити крив за јаловост својих настављача, односно критичара.

Као што смо показали у претходним одељцима: када се Парсонсов опус чита из перспективе пет варијабли образаца, и четири функционална императива онда, на основу логике њихове синтезе, његово излагање:

1) постаје разумљивије у изненађујућој мери; а

2) једино на тај начин читалац може да увиди степен веома велике систематичности у теоријском извођењу.

Када се овако „ухвате“ кључеви Парсонсове теорије, она се открива у систематичности којој мало који аутор може да конкурише. Нисмо без разлога истакли да је Парсонс био последњи градитељ система. У исти мах, нема сумње да једноставност и систематичност реконструисани на основу поменутих варијабли осигуравају појмовне нити водиле или најпогодније кључеве за разумевање Парсонсових излагања у *Друштвеном систему* и осталим радовима који спадају у тематски круг теорије система.

Било је неопходно да покажемо хеуристички значај Парсонсових основних категоријалних низова, да бисмо увидели како се њиховим укрштањем генеришу теме и проблеми чија систематска елаборација као резултат даје укупну теорију друштвеног система. Може да изненади тврдња да је реч о перспективи разумевања која у литератури уопште није коришћена за целовито разумевање његове теорије изнутра. Штавише, симптоматично је да многи аутори нису ни разумели значај размотрених варијабли, а поготово да нису увидели њихову структурну функцију у изградњи теорије система на основу теорије делања.

Што се наше литературе тиче, изненађујуће је да у зборнику посвећеном Парсонсу, као првом колективном покушају озбиљне рецепције његовог дела, шест аутора било у стању да о његовом делу напишу збирку текстова а да нико до њих ни не помене варијабле образаца, а камоли да им утврди методску функцију у теорији друштвеног система.⁵⁶ То би отприлике било исто као када бисмо израдили тумачење Марковске теорије друштва, а да не поменемо његово учење о бази и надградњи.

Да с тумачењем Парсонса стоји лоше и у иностраној литератури види се по запањујућем разумевању методског значаја његових варијабли образаца и AGIL шеме (четири функционална императива). То се показује кад поменуте варијабле и императиве виде „одвојено“(!) од концепта друштвеног система; кад на пример шему варијабли образаца виде „као важнију“(!) од концепта друштвеног система, или кад „парадигму четири функционална императива“ оцењују као „изгубљен случај“ (!!!).⁵⁷ Промашаји овакве врсте сведоче о аматеризму западних тумача и указују да се у погледу тумачења Парсонса не треба много ослањати ни на страну литературу.

Када је реч о методско-структурном значају варијабли, до разумевања сличног овде изложеном није дошао чак ни Џефри Александер, званични Парсонсов наследник на Беркли Универзитету, који га иначе изузетно солидно и аргументовано брани од неоснованих критика. Слажемо се с њим кад каже да нема сумње да је *Друштвени систем* синоним за Парсонсову теорију, и уз то да је „општи оквир књиге... ретко је био предмет разматрања“, и што је важније, да је углавном био „погрешно схваћен као квинтесенција социолошког идеализма“, као и да је Парсонс у *Друштвеном систему* изложио значајан и крајње успешан покушај вишедимензионалне анализе.⁵⁸ Ту вишедимензионалност овде демонстрирамо преко хеуристичке вредности разматраних варијабли, док Александер то ради сасвим друкчије, што ће рећи да, попут осталих аутора, не доводи до појма њихов стратешки методски значај.

Изложена демонстрација изградње Парсонсове теорије као ткања на основу укрштања категоријалних низова попут игала за плетење, довољна је за илустрацију структуралистичко-функционалистичког карактера теорије. У том погледу, ствари стоје сасвим прегледно: структуралистичку димензију показује нам „компоновање“ теорије почев од концепта делања, односно његове разгранате операционализације у виду четири варијабле образаца. Функционалистичку димензију концепта добијамо на основу прегледа односно реконструкције теорије из перспективе четири функционална императива система (или AGIL тезе). На основу тога, компонује се не само структура и функција друштвеног система у целини, него и сваког његовог дела (потсистема) који у њему има своје структурно и функционално место.

⁵⁶ Milić i ostali (1990).

⁵⁷ Све ове оцене наведене су у Milić, i ostali (1990): стр. 11fn8, 21.

⁵⁸ Alexander (1983): 50.

Шта, дакле, значи вршити структурно функционалну анализу? То не значи, као што су површни критичари подразумевали, само бавити се структуром и функцијом датих друштвених феномена. То, у првом реду, значи подешавање појмовног или референтног оквира путем структуралистичког комбиновања, а тек потом значи анализу материјала, реконструкцију и анализу конкретних структура и функција овде и сада, на основу тако осигураних хеуристичких вођица (у виду изложених категорија и појмова), као и њихових комбинација које смо изложили као основу изградње основних социолошких појмова за дефинисање система на сва три нивоа (личности, друштва и културе).

Ако смо рекли да поступак изградње теорије личи на комбиновање или „укрштање игала за плетење“, није ли поред три основна категоријално-појмовна низа које Парсонс укршта, за изградњу теорије потребно још нешто, као материјал? У плетењу се ткање прави од вуне, а овде њен еквивалент чини емпиријски материјал односно постојећа емпиријска и теоријска знања о друштву, делању, личности и култури. Просто је нетачно, и опет је показатељ алкавости критичара, а богоми и слабашног им теоријског умећа, да је Парсонс теоретисао „из малог прста“, не узимајући у обзир чињенице. Напротив, изградња теорије на скициран начин није могућа ако се примена категорија и њихово комбиновање не врши на емпиријском материјалу, односно постојећим знањима. Учинци речених комбиновања осведочују се у реинтерпретацијама иначе познатог емпиријског материјала којима се у новим тумачењима, на основу тако стеченог појмовног оквира, отварају нови углови гледања и нови увиди.⁵⁹ Парсонс, наравно, у циљу демонстрације теорије то ради на широкој скали, на нивоу глобалних друштава, у разграничењу модерног и предмодерног друштва, а конкретније само у случају своје знамените анализе лекарске професије.⁶⁰ То, наравно, не значи да структурно-функционална анализа не може да се примењује и на микронивоима.

Закључни осврт на достигнуће критике

Демонстрирањем основних категорија и логике изградње теорије на основу њих, осведочили смо неоснованост критика Парсонсове теорије и указали на њихове изразито ваннаучне и врло танушне теоријске разлоге. На основу тога можемо да дамо два критичка коментара.

Кратак приказ „ткања“ теорије друштвеног система у претходним одељцима и хеуристички капацитет који се на основу њега може развити, дају основу за закључак да Парсонс сигурно спада у групу теоријски најјачих аутора у друштвеним наукама и у социологији посебно, друге половине XX века. Ако искључимо Хабермаса, као неоригиналног еклектичара и осведоче-

⁵⁹ Што ће читалац видети на бројним местима излагања у *Друштвеном систему*.

⁶⁰ Шире, SS, ch X.

ног плагијатора,⁶¹ поред Парсонса, у том погледу, једино можемо да поменемо Мишела Фукоа (Foucault).⁶² Ко то не схвата, или га не познаје или за то нема довољну теоријску спрему или је и даље идеолошки загрижени противник функционализма.

Други основни разлог за оцену паушалности и неодговорности критика тиче се Парсонсове идеолошке карактеризације. Када погледамо основне категорије које смо изложили, и када имамо у виду да је цео његов концептуални апарат искомпанован од њих, као закључак следи да у њима нема ничега вредносног и да је, штавише, бесмислица помисао да на основу Парсонсове теорије може да се изведе било који одређен практично-политички став. То значи да је спојив с многима, на распону од конзервативизма до левице.

То говори да су критичари суд о промашености теорије а нарочито конзервативан став Парсонсу „лепили“ споља, на основу павловљевских асоцијација које су код њих настајале под утицајем појмова као што су поредак, консензус, конформност, девијација, еквилибријум, контрола, хармонија, итд. Изнутра гледано, међутим, реч је о једној респектабилној теорији која сведочи да је и у социологији могуће бити озбиљан теоретичар, али уз захтеве које претендент на тај статус мора да испуни. У том смислу, његово становиште заиста представља допринос друштвеној науци. Данас, када су ове науке поново огрезле у идеолошком аквизитирању – данас неолиберализма, колико до јуче марксизма – у времену „меког субјекта“, у глобалној мисаоној и моралној раскомоћености, то сигурно није у моди. Али, значајно је имати у виду да постоји и да нам је на располагању до сада, такорећи, неискоришћена перспектива која ће нам бити значајна једино под условом да нам је више стало до тога да друштвена наука заиста буде аутономна наука, а не аквизитерка идеологије и политике.

⁶¹ Познато је да је Хабермас од Хане Арендт преузео разлику између текхне и праксе и укључио је у *Erkenntnis und Interesse* (1975), а да је од Парсонса преузео разликовање три врсте делања. Инструментално, експресивно и морално. Плагијатор је зато што је и једно и друго приказао као своје достигнуће, јер није навео ауторе од којих је преузимао. Уосталом, Хабермас у свом делу нема ништа оригинално. Зато није чудо што су на западним универзитетима за његову *Теорију комуникативног делања* (*Theorie des kommunikativen Handelns*, 1981), осамдесетих година говорили: „Све то смо већ прочитали код других, само много једноставније и јасније“.

⁶² Не заборавимо да је Фуко, у нашој друштвено-научној критици седамдесетих година прошао отприлике исто као Парсонс, додуше због везе са структурализмом (ад. напомена 18), што ће рећи да је он друга тачка на којој се исказао скандал генералне марксистичке друштвено-критичке мисли. Због инерције идеолошки формиране предрасуде, а и због захтева које његово штиво поставља пред читаоца Фуко готово да није читан и нема га у факултетским курсевима, иако је преведено више његових књига.

Зашто Парсонс данас?

Друштвена наука је од пада комунизма и марксизма у доста незавидном положају. Нестанак дугорочне идеолошке цензуре значио је „паљење светла“ којим је откривено забрињавајуће стање и у исти мах отварање шансе које омогућава накнаду почињене духовне штете. Пошто је марксизам имао изузетно раширен утицај у свету, пад његове парадигме створио је теоријску празнину која је и дан данас непопуњена, не само на Истоку, него и на Западу. Показало се да је за ту сврху неолиберализам са својим теоријским наслеђем прекратак и да је као експонент империјалне идеологије, под еуфемизмом глобализације, у главном донео нов талас идеологизовања друштвене науке. Уз то, поменутом променом отворен је простор нових и нормалних тумачења укупне мисаоне традиције, што је нам је потребно у сврху опоравка друштвене науке и критичке мисли.

Први разлог за објављивање Парсонсовог дела је покушај да се да допринос компензовању дефицита друштвене науке. Реч је о томе да на овај начин чинимо приступачном једну значајну теорију, која заслужује признање и озбиљно упознавање.

Уза све речено, данас су несамерљиво погоднији услови за рецепцију Парсонсовог дела. Поменута теоријска празнина представља негативан чинилац јачања интересовања за структурно-функционалистичку теорију система. Позитиван моменат представља свеопшти тренд ка интеграцији (ЕУ), консензусу, координацији и комплементарности друштвених актера, у времену у којем су сукоб, радикализам и остале ствари из левичарске ропотарнице изгубиле сјај и популарност. Сва је прилика да тек сада, барем ми у Европи, по проласку левичарске непогоде, имамо услове да озбиљно и на миру прочитамо Парсонса и одмеримо шта и колико из његовог дела можемо преузети у сврху обнове теорије друштва.

Други разлог за објављивање Парсонсовог дела је у намери да се поништи скандал настао због тога што Парсонс није преведен много раније. То није само питање самопоштовања друштвене науке, него и опште културе. Исти је случај с многим другим класичним делима која тек чекају преводиоце.

Због владавине арогантне, кампањске и неодговорне марксистичке критике у чијем посредовању смо добијали сву светску литературу, превођење Парсонса седамдесетих или осамдесетих година није долазило у обзир. А пошто се левичарска критичка рецепција осведочила као безвредна, показало се као неопходно да се речена отвореност искористи, поново прочитају класици и појача преводилачка делатност. Писац ових редова је, још пре скоро две деценије написао да нам је:

„неопходан рад критичке интерпретације од почетка – као да је све изгубљено. Само тим путем моћи ћемо да утврдимо шта је све и колико је било изгубљено.“⁶³

што је својевремено остало без одјека. Наши слободоумни интелектуалци су се исцрпљивали у аквизитирању хуманизма и револуције, а својом загриженом идеологијом углавном су систематски уништавали друштвену науку. Данас се те последице врло видљиве само што се о њима колективно ћути. Зато нам је у циљу поменутог опоравка, неопходна дужа терапија у коју спада превођење и читање класика враћених са „ђубришта историје“.

Рецепција и разумевање

Пошто је због идеолошки диктиране маргинализације до сада код нас преведено врло мало Парсонса текстова,⁶⁴ не може се говорити о бризи преводилаца за термиолошка решења. Чак се може говорити о алкавости у том погледу.⁶⁵ Врло тежак проблем превођења *Друштвеног система* био је сасвим посебан разлог зашто то дело нисмо раније добили на српском језику. Реч је о томе да припадници друштвених наука и филозофије не воде рачуна о језику и стилу изражавања и да су претерано склони туђицама. Када би Парсонс био тако преведен, као што се ради с многим другим ауторима, књига би била врло тешко читљива и готово неупотребљива. Први услов успелог превода било ког дела, а Парсонсовог поготово је, дакле, брига за језик. Није реч само о бризи за језик струке на који се дело преводи него и за специфичан дискурс аутора, којег преводимо.

Тиме смо дошли до петог проблема везаног за превођење, који је садржан у чињеници да је Парсонсов језик „тежак“ и зато што је изградњом теорије изградио свој идиом. Да би преводилац у тај идиом ушао и у њему се одомашнио, није пресудан мит о познавању „целине ауторовог дела“, него,

1) познавање теоријске мисли у границама корпуса који се односи на проблем друштвеног система (што се углавном ограничава на материјал укључен у ово издање), а уз то,

⁶³ Cf. Brdar (1988): 227.

⁶⁴ Текст у PDS и неколико текстова у зборнику Parsons i Šils (1969), књига I, стр. 34-83; такође, стр. 34–83, 89-100 (о преводу појма делања), стр. 233-56; књига II, стр. 913-42; и књига, Parsons (1988).

⁶⁵ Слику те небриге дају преводи у претходној фусноти и радови у Милић и остали (1990). Парадигму таквог нечитљивог превођења Парсонса имамо текстовима поменутих у фусноти 55, а посебно у преводу Милсове књиге, на местима где он цитира неколико одломака из *Друштвеног система* (вид. Mils, 1997: 29-30, 32-34). Језички ужас тих одломака не мислимо да припишемо на душу преводиоцу. Напротив, пошто је сам Милс у Парсонсовој терминологији нашао разлог да му мисао прогласи за безвредну, сиров превод одломака има своје пуно оправдање за разумевање Милсовог омаловажавајућег става.

2) познавање веза те теоријске целине с деловима социолошке традиције;
и
3) поседовање што потпунијег термилошког стандарда.

Теоријско познавање је неопходно за остварење једино правог начина превладавања језичких тешкоћа; да превод не би био аматерски, на нивоу превода реченица, него да би се уздигао до неопходног нивоа превођења мисли и текстуалне реконструкције мисаоно-проблемских целина, неопходно је познавање унутрашње логике и структуре Парсонсове теорије. То се може постићи на основу овде понуђених кључева разумевања.

Што се језика тиче, ако се о терминологији не поведе довољно рачуна у духу доброг српског језика, превод би био одбојан и неразумљив, а ако не би ишао из познавања теоријске мисли не би био адекватан.

Што се, пак, тиче познавања веза са социолошком теоријском традицијом, ту није реч само о томе да се Парсонсу ода признање колико то заслужује: тако што ћемо с правом констатовати да он, као аутор, није мали, већ због чињенице да „стоји на леђима џинова“ (on the shoulders of giants), које смо претходно већ поменули. Реч је и о томе да доброг превода не може бити без барем приближног термилошког стандарда, у области у коју дело спада.

Што доследнији термилошки стандард у друштвеној науци био би трећи елемент који, са своје стране, доприноси разумевању Парсонсовог излагања. Повезивање са социолошком традицијом има функцију укључења Парсонсовог вокабулар у вокабулар већ устаљених термилошких решења. За то укључење потребно је познавање Парсонсових теоријских веза с деловима те традиције. То је неопходно да бисмо обезбедили неарбитран критеријум за термилошка решења која се могу понудити просто због тога што се њима не нарушавају већ устаљене термилошке конвенције. У исти мах, у степену у којој је Парсонс укључен у речени стандард, олакшава се његово разумевање као и даља повезивања његове теорије с делима класика.

Пошто смо речену везу овде утврдили, онда можемо, на пример, рећи да Парсонсов основни термин „social action“ не сме да се prevede као „друштвена (или, још горе: социјална) акција“, што су радили готово сви аутори код нас. Реч је о термину „друштвено делање“ који је Парсонса наследио од Вебера и разрадио га до степена појмовне мреже која чини знатан део његове теорије. Такође, не долази у обзир ни „деловање“ уместо „делање“. Пошто је Веберов термин устаљен у рангу „општег места“, онда обавезује и преводиоца да поступа на типски начин: што ће рећи да, на основу познавања теоријске традиције која је у позадини Парсонсове теорије, налази термилошка решења у складу с њом, уз захтев што веће разумљивости и усклађивања с појмовним арсеналом друштвене науке.

Надамо се да смо, држећи се изложених захтева, добили превод од ког читаоци не само да неће бежати, већ да ће, напротив, бити привучени да ову значајну теоријску мисао коначно упознају.

И на крају упутство за читање: у Парсонсов дискурс најбоље је улазити постепено, редоследом објављивања резултата с Карнеги пројекта. То значи

да је потребно почети с „Some Fundamental Categories of Theory of Action: A General Statement“ (GTA, pp. 3-29), а потом са *Values, Motives and Systems of Action* (GTA, pp. 47-243) Читалац ће овим путем стећи основне појмове и довољно се уиграти у Парсонсовом идиому да ће, у трећем кораку, с разумевањем моћи да прочита *The Social System*. Овакав редослед обавезује и евентуалног будућег преводиоца.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Parsons, Talcott:

Essays I – Essays in Sociological Theory, first ed. (1949), The Free Press, Glencoe Illinois.

SS – The Social System (1951), The Free Press, Glencoe Illinois, 1968, 4th printing.

GTA – Toward a General Theory of Action, Talcott Parsons & Edward Shils (eds), Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts (1951), 1962, 5th printing.

WP – Working Papers in the Theory of Action (1953), Free Press, Glencoe, Illinois.

D&L – Department and Laboratory of Social Relations: Harvard University; The First Decade, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1956.

PVR – „Pattern Variables Revisited: A Response to Robert Dubin“, *American Sociological Review* (August, 1960).

http://www.geocities.com/parsonstalcott/reader/pattern_variables.htm

PDS – „Pregled društvenog sistema“, u Parsons, Šils (1969), knjiga I, str. 34-83.

Parsons, T., Šils, E. (prir.), (1969): *Teorije o društvu*, knjige I-II, Vuk Karadžić, Beograd.

(1988): *Društva u evolutivnoj perspektivi*, Savremena škola, Zagreb.

Alexander, Jeffrey (1983): *A Theoretical Logic in Sociology, Vol. IV: The Modern Reconstruction of Classical Thought: Talcott Parsons*, California University Press, Berkeley.

Black, Max, ed. (1962): *The Social Theories of Talcott Parsons*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.

Brdar, Milan (1982): „Fenomenološke osnove društvenih nauka u delu Alfreda Schütz-a“, *Gledišta*, **22**, I deo, no. 1-4, str. 101-122; II deo, no. 5-8, str. 75-88.

(1988): „Kritika kao neosholastika: o anatomiji metode ukidanja teorijskog pluralizma“, *Sociološki pregled*, vol. XXII, no. 3, str. 201–228.

(1989): „Vera-znanje-moć: Interpretacija i kritika u kritičkoj i tradicionalnoj teoriji društva“, *Theoria*, **33**, no. 3-4, str. 5–29.

(1992): „Megaideologije i problem sinteze: nacrt za kritičku revalorizaciju društvenonaučnih paradigmi“, *Theoria*, **35**, no. 1, str. 69–96.

(1997): „Osnovna metateorijska pomeranja u dispoziciji postsocijalističke misli posle sloma socijalizma“, u *Promene postsocijalističkih društava iz sociološke perspektive*, (tematski zbornik radova), Z. Vidojević, V. Tomanović [ur.], CSI, Institut društvenih nauka, Beograd, str. 61–84.

(1998): „О феноменологији провинцијализације наше научне критике“, *Социолошки преглед*, **32**, no. 3-4, стр. 357–408.

- (1999): „Испитивање смисла отворености путем деконструкције појма тоталитаризма“, *Социолошки преглед*, **33**, но. 3-4, стр. 177-213.
- (2004): „Основне стратегије транзиције и њихова логика: актери, алтернативе, перспективе“, *Социолошки преглед*, вол. **37**, но. 3, стр. 445–462
- (2005): *Узалудан позив: Социологија знања између идеологије и саморефлексије. Случај Карла Манхајма и Просветитељства*, Стулос, Нови Сад.
- Coser, Lewis (1977), *Masters of Sociological Thought*, (2nd edn.), New York, Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Demerath, N. J. & Peterson, Richard A. (1961): *System, Change and Conflict*, New York, Free Press.
- Dirkem, Emil (1972): *O podeli društvenog rada*, Prosveta Beograd.
- Gouldner, Alvin W. (1970): *The Coming Crisis of Western Sociology*, London, Heinemann
- Mils, Rajt (1997): *Sociološka imaginacija*, Plato, Beograd,
- Pitts, Jesse R. (1980): „Talcott Parsons: the Sociologist as the last Puritan“, *American Sociologist*.
- Milić, Anđelka i ostali (1990): *Sociologija društvene akcije Talkota Parsonsa*, Institut za sociološka istraživanja, Beograd.
- Вебер, Макс (1976): „Основне социолошке категорије“, *Привреда и друштво*, књ. I, Просвета, Београд.
- Pitts, Jesse R. (1980): „Talcott Parsons: the sociologist as the last Puritan“, *American Sociologist*, 00, p. 64.
- Wrong, Dennis (1961): “The Over-Socialized Conception of Man in Modern Sociology”, *American Sociological Review*, Vol. 26.

Milan Brdar
Faculty of Philosophy
Novi Sad

S u m m a r y

SOCIAL SYSTEM THEORY AS A „KNITTING“ OF STRUCTURAL FUNCTIONALISM – A CONTRIBUTION TO THE NEW PARSONS INTERPRETATION

Topic of the article is problem how to understand Parsons' theory of the social system properly as a product of structural functionalism. In other words question amounts to the method of theory building and thus on the role of main Parsons pattern variables elaborated in the works of Carnegy Project: *The Social System* (1951), *Values, Motives and Structure of Action* (1951), and *Working Papers in the Theory of Action* (1953). Author is about to maintain that crucial conceptual clusters as a basis of Parsons theory buiding are: under the rubric of theory of action: four pattern variables – universalism-particularism, affectivity-neutrality, performance-quality, specificity-difusness; under the rubric of system theory: AGIL šeme – namely adaptation, goal-attainment, integration, and latency or pattern maintenance. Conceptual row needed for synthesis of both is provided with: value-role-norm-collectivity, along the three general problem of any system: structure and

inner dynamic, change and hierarchy and controll. Its synthesis is demonstrated on the all three levels of personality system, social system and system of culture. Thus is shortly demonstrated how is possible, on strikingly systematic way to build whole conceptual seme or Parsons' system theory. Within this demonstration speciall attention has been payed to the methodological sense of four pattern variables. Originality of the given interpretation of Parsons is demonstrated:

1) by showing of the methodological role of pattern variables in the theory building;

2) by showing the connection between these variables and four ideal types of action in Max Weber.

Thus follows that four variables are very core of Parsons theory of action, and this is demonstrated by the elaborated parallelism between Weber's and Parsons' concepts. This insight affords the argument that Parsons theory of action is profoundly Weberian, based on higly original reinterpretation of concepts of action and unique operationalisation on the axis Gesellschaft-Gemeinschaft, or modern-pre-modern society. Whole theory building in *The Social System* and related works, *Working Papers*, and *Values, Motives and Concept of Action*, could be reconstructed as the result of knitting by two rows of kathegories, on the one side, pattern variables concepts, and on the other side, of AGIL concepts, along the row made of concepts value-role-norm-collectivity. These cathegorial rows could be conceived as a three knitting-needles fo knitting of the whole Parsons' theory. Therefore, it could be concluded that Parsons theoretical work is higly systematic, coherent and reducible to its basic and simple elements. In addition to this it provides original interpretation of components of modern differrentiated society, and as a third, it presents possibility to enrich method of social science that so far was unexploited due to unsound, superficial, unattainable, and ideologically impregnated criticism.

Key words: Talcott Parsons, functionalism, system theory, theory of action, pattern variables, modern society, Gemeinschaft, Gesellschaft, supertheory, sociology.